

بازیگران عصر پهلوی

از فروغی تافردوست

جلد اول

نویسنده: محمود طلوعی

فهرست مطالب

جلد اول

مقدمه

۷	
۱۷	فصل اول - اولین و آخرین بازیگر دوران سلطنت رضاشاه
۵۱	فصل دوم - مصدق، سمبل ناسیونالیسم ایرانی
۹۵	فصل سوم - مستوفی‌الممالک
۱۱۱	فصل چهارم - یک چهره ناشناخته
۱۶۹	فصل پنجم - بازیگران بدفرجام
۲۱۹	فصل ششم - نخست‌وزیران بی‌اختیار
۲۵۳	فصل هفتم - بازیگران سالهای بحرانی
۳۰۱	فصل هشتم - قوام‌السلطنه
۳۶۷	فصل نهم - اعجوبه‌ای به نام رزم‌آرا
۴۰۷	فصل دهم - از زاهدی تا امینی
۴۴۱	فصل یازدهم - علم و نقش اسرارآمیز او
۴۸۵	فصل دوازدهم - منصور و هویدا
۵۳۹	فصل سیزدهم - آخرین بازیگران

جلد دوم

۶۰۵	فصل چهاردهم - چهره‌های مرموز دربار پهلوی
۶۴۷	فصل پانزدهم - زنان بازیگر
۶۷۳	فصل شانزدهم - وزیران شاه
۷۰۱	فصل هفدهم - سفیران شاه
۷۲۳	فصل هجدهم - قانونگذاران عصر پهلوی
۷۵۵	فصل نوزدهم - روزنامه‌نگاران
۸۰۷	فصل بیستم - نقش روشنفکران
۸۴۱	فصل بیست و یکم - قضاوت و سیاست
۸۷۱	فصل بیست و دوم - بازیگران پشت پرده
۹۰۵	فصل بیست و سوم - نظامی‌ها
۹۶۱	فصل بیست و چهارم - از نظمی تا ساواک
۱۰۱۳	فصل بیست و پنجم - چهره‌های دیگر

ضمائم

نخست‌وزیران دوران سلطنت پهلویها - وزیران دوران پهلوی - سفیران و وزرای
مختار ایران در دوران پهلویها - قانونگذاران عصر پهلوی - استانداران کشور در
دوران سلطنت پهلویها - مدیران مطبوعات ایران در دوران سلطنت پهلویها - امیران
ارتش ایران (از ارتشبد تا سرلشگر) در دوران پهلوی - تصاویر - فهرست اعلام -
فهرست منابع

اولین و آخرین بازیگر دوران سلطنت رضاشاه

فروغی که بود و چه نقشی در استقرار سلطنت رضاشاه و خلع او از سلطنت ایفا کرد؟ - یک نامه خواندنی از فروغی - چرا فروغی مغموب و خانه‌نشین شد؟ - پربارترین دوران زندگی فروغی - چرا فروغی پیشنهاد ریاست جمهوری ایران را نپذیرفت؟ - نقش فروغی در استقرار سلطنت محمدرضاشاه - آخرین و مهمترین نقش فروغی - قضاوت درباره فروغی

در میان بازیگران سیاسی دوران پهلویها، دولتمردی که بی‌تردید مهمترین نقشها را چه در دوره سلطنت رضاشاه، چه در آغاز سلطنت پسرش ایفا نموده، محمدعلی فروغی است.

محمدعلی فروغی که در اواخر دوران قاجاریه به لقب «ذکاءالملک»^۱ شهرت داشت اولین و آخرین رئیس‌الوزرای رضاشاه و اولین نخست‌وزیر محمدرضاشاه است، که هم در جریان انتقال سلطنت از قاجاریه به پهلویها و هم در جریان انتقال سلطنت از رضاشاه به پسرش نقش مهمی ایفا کرد. محمدعلی فروغی فرزند یکی از ادبا و شعرای دوران سلطنت ناصرالدین‌شاه و مظفردالدین‌شاه به نام محمدحسین ملقب به ذکاءالملک بود که در اشعار خود «فروغی» تخلص می‌کرد. محمدعلی در سال ۱۲۵۴ هجری

۱- ذکاء و ذکاوت به معنی تیزهوشی و عقل است و ذکاءالملک را می‌توان عقل دولت یا عقل ملک معنی کرد.

شمسی متولد شد و تحت سرپرستی پدرش که در آن زمان در وزارت انطباعات ناصرالدین‌شاه شغل مترجمی داشت، نخست زبانهای فارسی و عربی و فرانسه و سپس علوم ریاضی و طبیعی را فراگرفت و در دوازده سالگی وارد مدرسه دارالفنون شد.

محمدعلی ابتدا به خواست پدر به تحصیل در رشته پزشکی و داروسازی پرداخت، ولی چون علاقه و استعداد لازم برای ادامه تحصیل در این رشته را نداشت از پدر خواست که با تغییر رشته تحصیلی او به ادبیات و فلسفه موافقت نماید. محمدعلی در این رشته به سرعت پیشرفت کرد و با اهتمام در فراگرفتن هر دو زبان فرانسه و انگلیسی، به مطالعه و ترجمه آثار ادبی و فلسفی و تاریخی از هر دو زبان پرداخت.

محمدعلی فروغی در بیست سالگی در وزارت انطباعات به شغل مترجمی استخدام شد و همزمان با کار در وزارت انطباعات در مدرسه علمیه که حاج مخبرالسلطنه مدیریت آنرا به عهده داشت به شغل معلمی پرداخت. فروغی کار معلمی را با تدریس علم فیزیک آغاز کرد و بعد از مدتی تدریس در مدرسه علمیه، در مدرسه دارالفنون به تدریس تاریخ پرداخت.

پدر فروغی، محمدحسین ذکاءالملک در سال ۱۲۷۵ دست به انتشار یک روزنامه هفتگی به نام «ربیت» زد و پسرش هم در این روزنامه به کار ترجمه و نگارش مقالات فلسفی و سرگذشهای تاریخی مشغول شد. چند سال بعد هنگام تأسیس مدرسه علوم سیاسی در سال ۱۲۷۸ ذکاءالملک به تدریس ادبیات فارسی در این مدرسه پرداخت و پسرش محمدعلی نیز دست به کار ترجمه کتابهایی برای تدریس در این مدرسه زد. اولین کتابهایی که به ترجمه محمدعلی فروغی به چاپ رسید دو کتاب معروف «ثروت ملل» و «تاریخ ملل مشرق زمین» بود که فروغی در سنین ۲۵ و ۲۶ سالگی آنها را ترجمه کرده بود. در سال ۱۲۸۱ هجری شمسی ذکاءالملک به ریاست مدرسه علوم سیاسی انتخاب شد و پسرش را برای معاونت مدرسه و استادی تاریخ برگزید.

بعد از صدور فرمان مشروطیت و تشکیل اولین مجلس شورای ملی، صنیع‌الدوله رئیس مجلس محمدعلی فروغی را به ریاست دبیرخانه مجلس انتخاب کرد و فروغی علاوه بر سرپرستی امور اداری و مالی مجلس نظامنامه داخلی مجلس را نیز با استفاده از نظامنامه‌های مجالس اروپائی تنظیم و تحریر نمود. فروغی در عین حال به معلمی مدرسه سیاسی و ترجمه مقالاتی برای روزنامه پدرش هم ادامه می‌داد. محمدحسین ذکاءالملک

در سال ۱۲۸۶ درگذشت و محمدعلی شاه لقب ذکاءالملک را به پسرش تفویض نمود. محمدعلی ذکاءالملک ریاست مدرسه علوم سیاسی را هم از پدر به ارث برد و از خدمت در مجلس کناره گیری نمود.

محمدعلی ذکاءالملک در انتخابات دوره دوم مجلس شورای ملی که بعد از خلع محمدعلی شاه از سلطنت انجام گرفت از تهران به نمایندگی مجلس انتخاب شد و در سال ۱۲۸۹ در سن ۳۵ سالگی به جای مستشارالدوله صادق به ریاست مجلس انتخاب گردید. ترقی سریع ذکاءالملک و انتخاب او را به ریاست مجلسی که اکثریت قریب به اتفاق و کلای آن مسن تر از او بودند، به عضویت او در تشکیلات فراماسونری و ارتباط وی با رجال معروف آن زمان که در اولین لژ فراماسونری در ایران عضویت داشتند نسبت داده‌اند.

جوانترین رئیس مجلس شورای ملی، در سیاست آن روز ایران هم نقش بسیار مهمی ایفا نمود و انتخاب ناصرالملک به عنوان نایب السلطنه بیشتر نتیجه تلاش و کوشش او بود. محمدعلی ذکاءالملک ضمن تصدی ریاست مجلس، معلمی احمدشاه را هم به عهده گرفت و ناصرالملک نایب السلطنه احمدشاه اداره امور دربار را هم عملاً به عهده او گذاشته بود.

در دوران فترت بین مجلس دوم و مجلس سوم ذکاءالملک در کابینه صمصام السلطنه بختیاری نخست به وزارت مالیه و سپس به وزارت عدلیه منصوب شد و در دوران تصدی وزارت عدلیه قانون اصول محاکمات حقوقی را به موقع اجرا گذاشت. در انتخابات دوره سوم مجلس شورای ملی ذکاءالملک مجدداً از تهران به نمایندگی مجلس انتخاب شد و کار وزارت عدلیه را رها کرد، ولی بعد از مدتی با قبول ریاست دیوان عالی تمیز از وکالت مجلس استعفا داد و در کابینه‌های مستوفی الممالک و میرزا حسن خان مشیرالدوله مجدداً تصدی وزارت عدلیه را به عهده گرفت. ذکاءالملک مدتی نیز ریاست دیوان عالی کشور را به عهده داشت تا این که در سال ۱۲۹۸ هجری شمسی (۱۹۱۹ میلادی) همراه مشاور الممالک انصاری وزیر خارجه وقت برای شرکت در کنفرانس صلح ورسای به پاریس رفت.

مسافرت مشاور الممالک انصاری و هیئت همراه او به پاریس، مصادف با حکومت وثوق الدوله و امضای قرارداد معروف ۱۹۱۹ بین ایران و انگلیس بود، که ایران را عملاً